

A multinacionális érdekeltségekről

Theotonio dos Santos *Les sociétés multinationales (une mise au point marxiste)* című tanulmánya (L'HOMME ET LA SOCIÉTÉ, 1974. 33—34.) új adalékkal világítja meg a jelzett kérdést.

A szerző emez érdekeltség fogalmát így határozza meg: a) több országban működő vállalkozás; b) kutató (elsősorban nyersanyagfőlderítő) tevékenységet fejt ki a fejlődő országokban, és ott gyártásra rendezkedik be; c) multinacionális igazgatóság irányítja; d) a részvénytulajdon nemzetközi; e) nemzetek fölötti stratégiát alkalmaz. Santos ismerteti a vállalatok számát és területi elhelyezkedését.

Az USA-ban 3000 vállalat folytat külkereskedelmi tevékenységet, köztük 180 tekinthető multinacionálisnak. Hogy milyen súlyt képviselnek a világ gazdaságban, kiténik a *Business Week* becsléséből: a külföldön érdekelt amerikai cégek évi össztermelése egyenlő Japán nemzeti termékével. A szóban forgó észak-amerikai vállalatok beruházásai csökkenő irányzatot mutatnak a latin-amerikai országokban, növekvőt a Közel-Keleten és ugrásszerűen emelkedőt Európában. A fejlett országokban eszközölt beruházások az amerikai összbefektetések 68 százalékát jelentik, a többi a fejlődő országokra jut. Hasonló az arány az angol, francia, nyugatnémet és svéd multinacionális érdekeltségek beruházásai esetében is.

Santos alaposan foglalkozik a befogadó ország és a multinacionális társaságok kapcsolatának alakulásával. Kifejti, hogy e kapcsolatok mindinkább elmélyülnek, és szerves formát öltenek. Akár tiszta gazdasági okok miatt, akár a befogadó ország gazdaságpolitikája folytán a külföldi vállalatok kénytelenek bizonyos termékeket (egyes esetekben mindent) a helyi piacon beszerezni. Érthető ez, ha figyelembe vesszük, hogy nagyszámú vállalat a fejlődő országokban a nyersanyagforrások közelében helyezkedik el a szállítási és egyéb költségek csökkentése érdekében.

A multinacionális vállalatok és a befogadó ország gazdasági összekapcsolásának másik formája a finanszírozás. A fiókvállalatokat általában nemzetközi hitelrendszer révén létesítik; különösen az Egyesült Államok hitel nyújtja a helyi kormányoknak, hogy azt észak-amerikai érdekeltségeknek átutalva ipari berendezések és egyéb alaptermék beszerzésére használják fel. Megjegyzendő azonban, hogy ez a finanszírozási módszer feltételezi a fiókvállalat és a befogadó ország kormánya közti összeköttetést, beleértve az utóbbi gazdaságfejlesztési programjának szemmel tartását, ami fontos az önrendelkezési képesség szempontjából. Ez a kapcsolat új vonás, különösen a fejlődő országokkal fenntartott viszonyban. A nagytőkének ugyanis figyelembe kell vennie az új gazdasági állapotokat, amelyekben a befogadó országok államkapitalizmusa jelentős szerepet tölt be. A leányvállalatok forgótőkéje a helyi pénzzemmel működik; minthogy azonban az anyavállalat piacáról származik, kapcsolatba lép a befogadó ország bankrendszerével, s e célból gyakran külföldi bankhálózatot vesznek igénybe. A multinacionális bankrendszer tehát nem elégszik meg csupán a nemzetközi műveletek finanszírozásával, hanem kiterjeszti tevékenységét a helyi piaccal szorosan összefüggő ügyletekre is. Ezek a bankok lassan felszívják a helyi takarékok és letétek, versengenek a helyi pénzintézetekkel, és lényegében multinacionális pénzügyi érdekeltségek jellegét öltik.

A tőke nemzetközivé tételének emez új feltételei között a befogadó ország gazdaságával való összefonódás másik formája a kereskedelmi forgalmazásban nyilvánul meg. Ez különböző formákat ölt, s nem pusztán a termék eladására szorítkozik, hanem kereskedelmi hálózat létrehozásához vezet a helyi gazdasággal szoros kapcsolatban. A kiegészítő vállalkozásnak ezt az expanzióját szükségessé teszi a versenyképesség biztosítása s a befogadó ország beruházási lehetőségeinek kihasználása. Ez a helyzet fontos problémát vet fel: a haszon átutalását, ami feltételezi mindenekelőtt a pénzzemek összehangolását és a vállalatok hozzákapcsolását a befogadó ország pénzügyi érdekeltségeihez. A külföldi tőke ily módon közvetlen formában érdekelt a helyi pénzügyi politikában, s számára szükségessé válik a pénzügyi politika hosszútávú befolyásolása.

Az új beruházások megfelelő orientációja a helyi nemzetgazdasági alapos ismeretét igényli, s piacutató hálózat létrehozását, továbbá a gazdaságpolitika bizonyos fokú befolyásolását feltételezi. E vállalatok tehát új struktúrákat hoznak létre, új gazdasági, társadalmi és politikai kapcsolatokat teremtenek a befogadó országokban, ami kihat emezek egész életére, s mindez új fejezetet nyit a nemzetközi gazdasági kapcsolatok történetében.

A tanulmány szerzője felhívja a figyelmet arra, hogy az említett jelenségek révén kialakult változások nagyobb jelentőségűek a fejlődő országok, mint a fejlettség bizonyos fokára már eljutott államok számára. Sok gyengén fejlett országban az uralkodó osztályt a nemzetközi tőke tartja kezében, ezért gazdasági döntési autonómiájuk korlátozott. Következésképpen a multinacionális érdekelttség behatolása a helyi piacokra tönkreteszi a hazai tőke ellenállási alapját, tőle függő komprádor uralkodó osztályt hoz létre, másrészt pedig az illető ország gazdasági fejlődése dinamikájának meghatározására törekszik.

Az említett jelenségek nemzetközi és nemzeti síkon érvényesülő nagyon jelentős hatásuk miatt további mélyreható elemzést érdemelnek. A multinacionális érdekelttség egy újszerű világ gazdaság magva.

Ismeretes, hogy e vállalatok a nagytőke érdekeit képviselik, szoros kapcsolatban állnak a beruházó állam gazdasági struktúrájával és annak nemzetközi síkon gyakorolt hatalmával. Másrészt a multinacionális vállalat *bizonyos mértékben* autonóm; saját érdekeit követi, saját stratégiával, szervezettel és pénzügyi alapokkal rendelkezik. Tudott dolog azonban, hogy ez a függetlenség viszonylagos, mert a multinacionális vállalat ereje nagymértékben a beruházó állam gazdaságából származik. A multinacionális érdekeltségek igyekeznek megőrizni annak lehetőségét, hogy hasznukat más területeken gyümölcsöztessék. Ez a törekvésük viszont ellentétbe kerül a befogadó gazdasággal. A multinacionális érdekeltségek ugyanis a nemzetközi szabad versengés elvéhez igazodva hasznukat nem a függő államokban igyekeznek beruházni, hanem olyan országokban, amelyeknek belső piaca terjeszkedésre nyújt lehetőséget. Az olcsó munkaerő és az alacsony adózási kulcs nyújtotta előnyöket a fejlődő országokban majdnem semmivé teszi a korlátozott piac, a kismértékű fogyasztás.

Ez az ellentét arra készíti a beruházó cég országának vezető osztályát, hogy irányítsa a befogadó országok gazdaságát, alárendelje saját érdekeinek, s ilyképpen megőrizze a nemzetközi tőke mozgási szabadságát. Természetesen ez nem oldja meg az ellentétet, mert a tőke mozgási szabadsága révén — a dinamikus gazdaságú fejlett tőkés államokba áramlik, sok esetben Amerika kárára.

Felmerül a kérdés, milyen lehetőségei vannak a fiókvállalatnak az önállóság elnyerésére, tekintettel arra, hogy elég határozott nemzetközi törvények biztosítják az anyavállalat ellenőrzését. Nyilvánvaló, hogy rendkívüli politikai körülmények között az ellenőrzés változhat, jogát vita tárgyává lehet tenni. Ezzel annál inkább számolni kell, mert a helyi burzsoáziának ellenállási lehetőségei vannak a nemzetközi nagytőkével szemben, ha sikerül befolyásolnia a lakosság jelentős rétegeit, és támogatást kap egyes baráti államoktól.

Ebbe az arcvonalba tömörülnek a hazai piachoz ragaszkodó kapitalisták, a nemzetközi tőke terjeszkedése által sértett vezetők körök, valamint a lakosság szegényebb rétegei, különösképpen a munkanélküliek, a részben foglalkoztatottak stb. Másrészt kialakul a proletárerők frontja, melyet a félproletár tömegek, továbbá a falusi és városi kispolgárság támogat egy antiimperialista és antimonopolista program alapján: ez szocialista jellegű forradalmi alternatívát hirdet.

Ilyenformán a multinacionális vállalat a maga célkitűzéseivel, stratégiájával és szervezési formáival is tükrözi azokat az ellentmondásokat, amelyeket a kapitalizmusnak nem sikerül kiküszöbölnie.

E. L.

NEMZETI KÉRDÉS ÉS HUMANIZMUS (Dialectics and Humanism, 1975. 1.)

Janusz Kuczynski tanulmánya — *Nemzeti kérdés és humanizmus* — első részében a marxista—leninista axiológia szempontjából vizsgálja a nemzeti kérdést. Visszautasítja azt az eléggé elter-

jedt vélekedést, amely szerint a marxizmus klasszikusai nem tulajdonítottak volna elsőrendű fontosságot a nemzeti kérdésnek. A nemzet és a hazafiság mint értékek központi helyet foglalnak el a marxista társadalomelméletben, elválaszthatatlanul kapcsolódnak a társadalmi felszabadulásért folytatott harc programjához. A nemzeti kérdés alárendelt-

sége funkcionális és axiológiai, nem pedig gyakorlati alárendeltséget jelent.

Marx és Engels a lengyelek harcának hatására ismerte fel a társadalmi és nemzeti program gyakorlati szerepének jelentőségét a politikai mozgalmában. Az 1846-os felkeléssel kapcsolatban Marx megjegyezte, hogy „szép példája a nemzeti érdek és a demokrácia azonosításának”. Ugyanakkor, hangsúlyozza Janusz Kuczynski, a nemzeti kérdés marxista szemlélete kizárja a nemzeti és a társadalmi érdek szétválasztását. A marxista metodológia a történetiség szempontját érvényesíti a nemzet és a társadalmi osztályok közötti viszony változásainak tanulmányozásában.

A tanulmány legértékesebb része a második fejezet, amelyben a szerző a lengyel történelmi tapasztalatokat vizsgálja a marxista elmélet fényében. A XIX. század első felének lengyel eseményeiben a nemzeti és a társadalmi érdek összefonódása végig nyomon követhető. Ez az összekapcsolódás különösképpen megmutatkozott az 1830-as és az 1846-os felkelések alkalmával. Marx a krakkói felkelés második évfordulóján a felkelés demokratikus jellegét emelte ki. Engels is hasonlóan nyilatkozott az 1830-as novemberi felkelésről. A lengyel felkelők Lengyelország demokratikus átalakítását és az „agrárforradalom” megvalósítását szorosan egybekapcsolták Lengyelország függetlenségének kivívásával. „Az agrárforradalom modelljét” a lengyelek dolgozták ki, s megvalósítását Engels véleménye szerint a többi kelet-európai országnak is követnie kell. Az új, felszabadult Lengyelországot Engels „paraszti demokrácia” formájában képzelte el.

Marx a *Gazdasági-filozófiai kéziratok*-ban fejtette ki, hogy a kommunizmus egyenértékű a humanizmussal. A kommunizmus az ember teljes felszabadítását jelenti az elnyomás minden formája alól. Marx humanista felfogásának és programjának kidolgozásában a lengyel történelem tapasztalatai pozitív szerepet játszottak.

A marxizmus klasszikusainak fent vázolt értékelésén kívül a lengyel történelem nemzeti felszabadító mozgalmainak más összefüggésben történő megítélése is figyelemre méltó. Marx és Engels Bem tábornokot a kor egyik legtehetségesebb hadvezérének tartották. Kiemelték és értékelték a lengyel nemesség egyes pozitív, a haladást elősegítő megnyilvánulásait is. Ugyanakkor bírálták a nemesség retrográd politikáját.

Marx és Engels megítélése szerint Lengyelország a történelemben Európa egyik bástyája volt a barbárság (tatár, török) keleti támadásaival szemben.

Hermann Junghoz írt levelében hang-

súlyozta Marx, hogy a szabad Európa alapja a szabad és független Lengyelország. Az új Lengyelország megteremtése az európai fejlődést akadályozó tényezők eltávolításától függ. A munkásmozgalom fejlődésével a lengyel kérdés a nemzetközi munkásmozgalom programjának szerves részévé vált. Engels tanulmányt is írt erről, *A munkássztyál és a lengyel kérdés* címmel.

NÉMETH LÁSZLÓ EMLÉKEZETE (Szovjet Irodalom, 1975. 4.)

Az idén elhunyt nagy magyar gondolkodó és író orosz műfordításainak jelentőségét méltatja a Budapesten Király István és E. Fehér Pál szerkesztésében megjelenő új folyóirat. Georgij Zlobin 1966-os találkozását írja le az íróval, akkor mutatták be Németh László Puskin-dramáját Miskolcon, s a moszkvai riporter az azóta orosz fordításban megjelent *Gyász és Égető Eszter* „felvilágosító, moralista és nevelő” jelentőségét méltatja, kiemelve Németh László és Thomas Mann világirodalmi párhuzamát.

Az író kapcsolata az orosz irodalommal Kiss Ferenc tanulmányából bontakozik ki: a szomszéd népekkel való testvériség tudatosítását Németh László már a harmincas években meghirdette, különösen Tolsztoj-barátsága jutott korán kifejezésre, s az ötvenes években sor kerül a nagy regény- és drámafordításokra is, Goncsarov, Gorkij, Groszman, Tolsztoj, az újak közül Alekszej Tolsztoj, Zakrutykin szép magyar nyelvű visszaadására. Németh László kedvenc orosz klasszikusairól írt tanulmányaiból kiteszik, hogy „ha némelyik tanulmányát később írta is, az ő orosz élménye már megérett, beleforrt életébe és műveibe, mire szovjetunióbeli útjára 1959-ben sor került”. Kiss Ferenc szerint a *Karenina Anna* Németh-féle átültetése „a magyar fordításiirodalom legszebb lapjai közé tartozik”.

Az áldozatos munka embere cím alatt Szavva Dangulov, a *Szovjet Irodalom* moszkvai orosz kiadásának főszerkesztője emlékezik vissza Németh Lászlónál tett látogatására. Az S. Nyíró József fordításában megjelent művészi vallomás felidéri Németh Lászlónak vendégéhez intézett szavait: „Nemrégiben rendkívül érdekes utazást tettem az Ön országában. Mintha személyesen találkoztam volna életem orosz barátaival: Puskinnal, Tolsztojjal, Csehovval. A forradalommal minden a felismerhetetlenségig megváltozott önöknél, de nem annyira, hogy ne lehessen megállapítani: itt éltek ők, itt élnek ma is... És tudja, az utazásom után érthetőbb lett számomra a

háborúban kivívott győzelmük... Azt akarom mondani, a forradalom embere lett érthetőbb számomra." (Az orosz vendéget meglepte Németh László szabatos orosz irodalmi beszéde.)

Németh László fordítói műhelyének sajátosságait elemezve Elbert János idézi az író, s ama kijelentését, hogy "...ne csak lefordítsam, de a magyar nyelvben igazoljam is", a legigazibb fordítói stratégiának minősíti. „Az orosz klasszikusokból készített legszebb tolmácsolásai — mondja befejezésül a cikkíró — ezt példázzák: mű-élményére és belőle természetesen kinálkozó testmeleg-átadását is feltételező mesteri-művészi együttlélegzésre emlékeztetnek. S talán azt is megmagyarázzák valamelyest, hogy a legszebb fordítások nemcsak gondos, tiszta fogalmazásuk rangján illeszkednek harmonikusan Németh László életművébe, hanem sokkal mélyebb gyökerezéssel: fordítói jelenlétének — éppúgy, mint egész jelenvoltának a magyar irodalomban — nem csupán esztétikai, hanem etikai élménye van.”

VASARELY BIRODALMA (L'Express, 1975. 1258.)

Kezdetben volt a gordes-i múzeum, s mintegy összefoglalta Vasarely művészetét. Ez év tavaszán szülővárosában, a volt pécsi püspökség barokk palotájában — éppen a Fötéren, szemközt a Vásárhelyiek egykori családi házával — új Vasarely Központot avattak. Ezt követte Aix-en-Provence-ban 1975 nyarán a Fondation Vasarely megnyitása. A kinetikus művészet alapítója és mestere a tőle megszokott tisztánlátással fogalmazta meg — mások helyett is — az övéhez hasonló nagyszabású vállalkozásokat gyakran kísérő kérdést: „Ugyan honnan merítene erőt a továbblépéshez az, aki nem többé-kevésbé megalomániás, aki nincs kellőképpen meggyőződve zsenialitásáról?”

Vasarely esztétikai-ipari birodalma ma már több mint ötven alkalmazottat foglalkoztat. 22 éves volt a lecsúszott dzsentricsalád sarja, amikor 1930-ban egy reggel a Gare de L'Est-re befutó vonattal — Ady vonatával! — Párizsba érkezett; eleinte halkonzervn élt és olcsó, zöld Chartreuse-ön. Bauhaus-tanítvány volt, de — anélkül, hogy iskoláját megtagadta volna — úgy döntött, festő lesz. A hivatása mellé mesterséget kellett keresnie: reklámokat tervezett és rajzolt, megvette az alapját a reklámgrafika tíz év múltán megvalósuló főiskolai oktatásának. Valóságos repertóriumát állította össze a hagyományos és új anyagoknak, színeknek, formáknak, szilárd és folyé-

kony halmazállapotú testeknek, s a mozgásformáknak az állapot helyváltoztatásaitól a fodrozódó víztükröig. Már ebben a munkában megmutatkozott Vasarely alkati adottságai; összefoglaló elme: egybegyűjti az addig felhalmozott tapasztalatokat; rendszerező elme, tehát azt keresi, ami állandó; enciklopédikus elme, vagyis minden irányba kiterjed az érdeklődése.

1944-ben végre nyilvánosságra hozza kutatásai eredményét, azt a 80 táblaképet, amelyekkel meghódítja a szürrealistákat. Mégis a reklámgrafika lesz az egyetlen maga vállalta feladat, amelyet nem végez el teljesen. Ideje nagy részét most már csakugyan a festészetnek szenteli. Első kompozíciói figurálisak. Később a tasizmussal, majd az „art guesuel“-el próbálkozik. Végül a mértani szemléletben találja meg azt a fegyelmet, azt a gondolkodási rendszert, amely alkotásnak, törekvéseinek a leginkább megfelelő. Második hivatásának, a reklámgrafikának majd csak ötvenévesen, 1965-ben mond végérvényesen búcsút.

Ettől az időtől számítják második alkotói szakaszát, a kinetikus korszakot, s ez egyben Vasarely legeredettebb hozzájárulása a modern művészet történetéhez. Addig is kiváló festőnek számított. De ekkor lesz úttörő. Első elméleti szövegeit 1954-ben veti papírra, konstans színekről és vonalokról értekezik, programozható képekről, amelyeket következőképp már nem is festő, hanem a technikus kivitelez. Az így létrejött mű akár ezer év múlva is újraalkotható a maga eredeti frissességében. Ezeket az elméleteket Vasarely nem utólag dolgozta ki, hogy igazolja a maga roppant termékenységét és hogy minél többet tudjon eladni. Gondolatait akkor tette közzé, amikor még kevés munkája kelt el, és nem is sejtette, hogy a hírnév, a divat szárnyára kapja, és a műkereskedelem sztárjává teszi. Kelendősége egy évtizeddel később, 1964 körül kezdődik, s ezzel egyidejűleg Vasarely növeli nemcsak az asszisztensei számát, de műhelye kapacitását is, az alakítható, programozható művek sokaságát teremti meg.

Kevés festő él csupán a képeiből. A nagy anyagi siker még ritkább. Ebben a században csupán néhányan sikerült tartósan. Picasso, Chagall, Miró, Dubuffet, Dali és — Vasarely nevével a felsorolást be is rekeszthetjük. Vasarely sem közömbös a ráhulló aranyeső iránt. De mióta önbecsülése kielégült, felülke-rekedett benne a Bauhaus szelleme. Parancsoló szükségét vallja és bizonyítja annak, hogy — Otto Hahn szavával — „moralizálja a pénzt”. 1966-ban közli alapítványtervét, amelynek célja a vároresztétika támogatása. Mint a tőkés-

rendszer hasznélvezője vissza akarja juttatni a pénzt azokhoz, akiket illet, mégpedig a tömegek mindennapi élete esztétikai minőségének javításával.

Méltó Bauhaus-tanítványként Vasarely a művészt a társadalom lelkiismeretének tekinti. Olyan alkotó lénynek, akit az embert körülvevő formák foglalkoztatnak, a ház, a lakás, a bútor, s ez vezet el a politikához, sőt a filozófiához. Mert számára a városrendezés, a lakáskultúra, a térszobrászat társadalmi kérdés.

Az aix-i Fondation Vasarely 100 m hosszú, 50 m széles, 12 m magas épület, és tizenhat hexagonális sejtre oszlik. A termek közül hétnek a magassága azonos az épületével: 12 m. Ezekben mutatják be az építészeti integráció különböző technikákkal és anyagokból — alumínium, kerámia, pala, műanyag, mozaik — készült modelljeit. A többi kilenc sejt háromszintű, rendeltetésük szerint: előadóterem, könyvtár, kutatólaboratórium, műhely, egy olyan helyiség, amelyben mintegy ezer polikróm tanulmány látható, továbbá az igazgató és a múzeumőr lakása, valamint a légkondicionáló berendezés vezérlőterme. Az épület összesen 25 millió frankjába került — Vasarelynek. Még egy adat: az aix-i múzeumban kiállított anyag bizonyítja, hogy egy Vasarely-mű százszoros nagyításban sem veszít hatásából.

NYELVISÉG — ANYANYELV — TÁRSADALOM (Magyar Nyelv, 1975. 1.)

A fenti tárgykör jeles szakembere, Deme László tollából tanulságos értekezést olvashatunk a *Magyar Nyelv* idei első számában. Kövessük nyomon a nyelvviség és társadalom viszonyáról, az anyanyelv szerepéről és jelentőségéről kifejtett eszme-futtatását.

„A nyelvviség az egyént, a mikrotársadalmat és a makroközösséget egyaránt emberi teljességében átfogó adottság” — vallja. A nyelvviség összekapcsolja a mikrotársadalmak tagjait; a nyelvi azonosság, a közönsnyelvűség közvetlen, zavartalan kommunikációt tesz lehetővé. Az anyanyelv tehát nem valami romantikus, misztikus dolog, hanem „nagyon is reális tényező: az emberi egyed spontán, áttétel nélküli önkifejezésének eszköze. Sőt több ennél: valóság szemléletének és valóság-élemző gondolkodásának társadalmilag determinált — lehetővé tett, megszabott és korlátozott — formája, s egyben közege.”

Az anyanyelvnek kettős szerepe van: az emberi egyed ezt kapcsolja be egy

kisebb közösségbe s azon át a nyelvi társadalomba, de ugyanakkor az emberiség egészébe is; biológiai emberből társadalmi: termelő, gondolkodó emberré teszi. A nyelvnek mint érintkezési eszközként az elsajátításával az ember nemcsak egyszerűen beszélni, hanem emberi szinten gondolkodni, cselekedni is megtanul. A nyelvviség a fogalmiság szintjén közvetíti az emberiség elérté eredményeket, évezredek tapasztalatait sűrítve egy-egy szóba, nyelvi fordulatba. A nyelvviség olyan, mint a levegő: előbbi nélkül társadalmi, utóbbi nélkül biológiai élet nincsen. Csak akkor vesszük észre, ha problémát okoz. A nyelvviség „a társadalmi ember társadalmi levegője: észrevétlen, de nélkülözhetetlen közege az emberi szintű létnek”. „A” nyelv mindenki számára az anyanyelv, „az a közege, amelyben a szavakat nem keressük, hanem »megtaláljuk«; amelyben fogalom és szó, gondolat és mondatforma spontán módon, áttétel nélkül azonosul”.

Az anyanyelven történő ismeretszerzés és -átadás „egy egyenlet egy ismeretlennel, minthogy itt a problémák alapvetően tartalmiak. Idegen nyelven ugyanez kétismeretlenes egyenletté válik; ott a nyelvi tényező — mint forma — nem spontán hordozója, természetes része, csupáncsak másik oldala a tartalomnak, hanem önállósult probléma maga is.” A mai anyanyelveket tehát semmiféle — természetes vagy mesterséges — világnyelv nem képes helyettesíteni, míg csak tömegessé, spontánná, azaz anyanyelvvé nem válik.

A fogalmakat tisztázandó, a szerző kifejti nyelv, beszéd, nyelvviség, nyelvhasználat összefüggését: a nyelv az emberi beszédtevékenység eszközköze. Maga a tevékenység, annak eredménye már nem nyelv, hanem beszéd, amely formáját tekintve nyelvhasználat. Mindenfajta beszéd célja az emberek közti kapcsolatteremtés. A beszéd — funkcióját tekintve — „kommunikáció, mégpedig annak legemberibb formája: nyelvi kommunikáció”. A nyelvviség kifejezéssel Deme azt a tényt jelöli, hogy az emberi társadalmak „a kommunikációnak ezen a — fogalmi és gondolati — szintjén állnak, ilyen eszközével bírnak, és egyedeiket ennek segítségével emelik a maguk szintjéhez, és kapcsolják a maguk életébe”. A társadalmi nyelvvisége óriási jelentőségű: segítségével veszi át az ember a társadalmi tapasztalatokat, s így a valóság megismerésének folyamata társadalmi úton kapcsolódik bele: „Hogy melyik nyelven, az a körülmények kérdése; de a továbbiakban maga is körülménnyé válik, mégpedig meghatározó érvénnyé.”